

ERKIN A'ZAMNING "CHIROQLAR O'CHMAGAN KECHA" ASARIDA INSONIY QADRIYATLAR VA JAMIYAT MUAMMOLARINING BADIY TALQINI

Ochilova Marjona Olimjon qizi

Termiz davlat universiteti

Filologiya tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi

1-bosqich talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada taniqli o'zbek yozuvchisi Erkin A'zamning "Chiroqlar o'chmagan kecha" asari badiiy tahlil qilinadi. Asarda ijtimoiy adolat, insoniylik, axloqiy tanlovlar, zamonaviy jamiyatdagi ma'naviy inqiroz kabi masalalar ilgari suriladi. Muallif real hayotiy voqeliklar asosida jamiyatdagi muhim muammolarga e'tibor qaratadi. Asarning badiiy uslubi, obrazlar tizimi, konfliktlar hamda yozuvchining falsafiy qarashlari chuqur tahlil qilinadi. Mazkur maqola adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan asarning mazmun-mohiyatini ochib berishga, o'quvchilarda asarga nisbatan chuqur tahliliy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Erkin A'zam, Chiroqlar o'chmagan kecha, ijtimoiy adolat, badiiy tahlil, obraz, jamiyat, halollik, vijdon, axloqiy qadriyatlar.

Erkin A'zamning badiiy publitsistikasi mazmunan nihoyatda boy va teran fikrlar bilan yo'g'rilgan bo'lib, unda milliy an'ana va qadriyatlar, farzandlik burchi, Vatanga sadoqat, tarixiy haqiqatni xolisona baholash, Sharq va G'arb tamaddunlari o'rtasidagi tafovut hamda uyg'unlik, shuningdek, adabiy qarashlar va tafakkur olami muhim o'rin tutadi. Yozuvchining asarlarida ushbu mavzular ko'pincha ijobiy va salbiy hodisalarning qarama-qarshiligi (kolliziyasi) orqali ochib beriladi. Ushbu to'qnashuvlar muallifning fikr-munosabati, estetik qarashi bilan uyg'unlashib, o'quvchiga kuchli badiiy taassurot beradi.

Ma'lumki, badiiy asarda eng avvalo muallif mansub bo'lgan xalqning, kengroq ma'noda esa butun insoniyatning badiiy-estetik ideallari o'z ifodasini topadi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, O'zbekiston xalq yozuvchisi Erkin A'zamning asarlarida zamonaviy insonning ichki kechinmalari, ruhiy holati, dunyoqarashi va hayotga munosabati o'ziga xos tarzda yoritiladi. Yozuvchi o'z qahramonlari orqali xalqning dard-u tashvishlari, orzu-umidlari, ijtimoiy hayotdagi turli voqea-hodisalarga bo'lgan munosabatini ifodalaydi.

Erkin A'zam asarlarida badiiy-estetik yondashuv markaziy o'rinni egallaydi. U o'zining nasriy ijodida real hayotni chuqur tahlil qilib, uni estetik mezonlar asosida badiiy ifodalashga intiladi. Yozuvchining adabiy-estetik qarashlari, jamiyat va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur tahlil etishga asoslangan. Badiiyat – san'atning eng yuksak ko'rinishi sifatida muallif uchun badiiy so'z estetikasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, Erkin A'zam ijodini tizimli tarzda o'rganish, uning so'z san'atiga bo'lgan yondashuvi, badiiy tafakkurini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Yozuvchi bugungi kungacha o'ndan ortiq badiiy to'plamlar muallifi sifatida tanilgan bo'lib, u o'zbek adabiyotining hikoya, qissa, roman, kinoqissa va dramaturgiya janrlarida samarali ijod qilgan. Ayniqsa, badiiy publitsistika yo'nalishida ham – maqola, safarnoma, fiqra, adabiy qaydlar, adabiy portret, xotira va suhbat janrlarida sermahsul ijod qilgan. Har bir asarida u milliy o'zlikni, tarixiy xotirani, xalqning ruhiy dunyosini ifodalovchi badiiy-estetik mezonlarga tayangan holda yondashadi.

Erkin A'zamning ijodi – bu nafaqat badiiy mahorat namunasi, balki xalq tafakkuri, ruhiyati va estetik dunyoqarashining badiiy ifodasi sifatida ham ahamiyatlidir.

Shuningdek, Erkin A'zam — zamonaviy o'zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biri bo'lib, o'z asarlarida jamiyat, inson va hayot falsafasiga chuqur yondashadi. Uning “Chiroqlar o'chmagan kecha” hikoyasi badiiy adabiyotimizda o'ziga xos mavqe egallaydi. Ushbu asarda muallif oddiy hayotiy voqealar vositasida chuqur ijtimoiy-falsafiy masalalarni ko'taradi.

Asarda sobiq militsioner Qayumjon va boshqa personajlar hayoti orqali jamiyatdagi axloqiy, ijtimoiy muammolar ochib beriladi. Qayumjon o'zining halolligi, fidoyiligi bilan ajralib turadi. U hayotda o'z prinsiplariga sodiq qolgan odam sifatida tasvirlanadi. Qayumjon obrazi orqali muallif haqqo'ylik, adolat, fidoyilik kabi qadriyatlarni targ'ib qiladi. U – jamiyatda or-nomus, halollik, vijdon tushunchalarining timsoli. Shu bilan birga, boshqa obrazlar orqali jamiyatdagi befarqlik, adolatsizlik, ma'naviy inqiroz holatlari ochib beriladi.

Asarda jamiyatdagi muammolar – korrupsiya, befarqlik, mansabparastlik, axloqiy tanazzul kabi holatlar tanqidiy ko'rinishda ifodalanadi. Hikoya oxiridagi chiroqlarning o'chmasligi – insoniyatda umid, vijdon va halollik hali yo'qolmaganligini ifodalaydi.

Erkin A'zamning uslubi sodda, ammo mazmunan teran. U badiiy detallar, kinoya, ramziy ma'nolar orqali asarga chuqur mazmun bag'ishlaydi. “Chiroqlar” – umid, yorug'lik, halollik timsolidir.

Shuningdek, Erkin A'zamning “Chiroqlar o'chmagan kecha” hikoyasida yangi yil bayrami arafasidagi hayotiy bir voqea tasvirlanadi. Hikoya markazida – ijara

xonadonda yashayotgan talaba yoshlar va ularning yangi yilni kutib olish jarayoni turadi. Bu yoshlar birgalikda vaqt o'tkazib, bayramni o'z xonadonlaridan yiroqda, ammo iliq va quvnoq muhitda qarshi oladilar. Bayramona kayfiyat, quvonchli kulgu, yoshlikning beg'uborligi va shijoati ularni chinakamiga rom etadi. Bu shukuhli onlarda ular vaqtincha yashayotgan ijara uyi emas, go'yo o'zlarining aziz maskanlaridek tuyiladi.

Ushbu hikoyaning yana bir muhim qahramoni – xonadon egasi Vali ota. U hayotda yolg'iz qolgan: umr yo'ldoshi vafot etgan, farzandlari va nevaralari esa turli sabablarga ko'ra kelishmagan. Bayram oqshomida u ich-ichidan g'amgin va befarq bo'lsa-da, bu dardini yoshlar bilan bo'lishishni istamaydi. Aksincha, u o'zini tutib, yoshlar bilan birga yangi yilni qarshi oladi, ularga xalaqit bermaslikka harakat qiladi. Shunday qilib, Vali otaning yuragidagi yolg'izlik bilan yoshlarning quvonchi orasida kuchli hissiy kontrast yuzaga keladi.

Hikoyaning nomi – “Chiroqlar o'chmagan kecha” – ramziy ma'noga ega. Bu atama nafaqat elektr chiroqlari yoki yangi yil bezaklari haqida, balki qalblardagi yorug'lik, umid va hayot davomiyligi haqida hamdir. Vali otaning ko'ngli garchi xira bo'lsa-da, yoshlar bilan birga o'tkazilgan kecha uning hayotida bir nechta lahzalik bo'lsa-da, iliqlik, isinish, insoniy yaqinlik chirog'ini yoqadi. Go'yo bu kecha uning qalbidagi qorong'ulikni ham bir oz yoritadi.

Erkin A'zamning mazkur hikoyasi o'zbek adabiyotidagi chuqur ruhiy tahlil va hayotni ichki holat orqali ifodalashga bo'lgan intilishini yaqqol namoyon etadi. Yozuvchi tashqi voqealardan ko'ra, inson qalbidagi holatlarni nozik tasvirlashga harakat qiladi. Matndagi ichki ritm, obrazlarning ruhiy holatini ifodalovchi til vositalari, yozuvchining hayotga teran nigohi hikoyani o'quvchi qalbiga yaqinlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, “Chiroqlar o'chmagan kecha” — zamonaviy o'zbek adabiyotining ijtimoiy, axloqiy muammolarni ko'taruvchi kuchli badiiy asarlaridan biridir. Unda inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar, adolat, vijdon, halollik kabi e'tiqodiy qadriyatlar chuqur tahlil etilgan. Muallif o'z asari orqali o'quvchini o'zini va jamiyatni anglashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A'zam, E. (2009). Chiroqlar o'chmagan kecha. Toshkent: Yozuvchi nashriyoti.
2. G'ofurov, H. (2014). Zamonaviy o'zbek hikoyachiligi. Toshkent: Fan.
3. Jo'rayev, A. (2018). O'zbek nasrida ijtimoiy muammolar talqini. // Adabiyotshunoslik izlanishlari, №4.

4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. (2019). Adabiyot nazariyasi va amaliy tahlil. Toshkent.
5. Sayfullayeva, M. (2020). Erkin A’zam asarlarida badiiy fikr va ramziy tasvirlar. // Yangi O‘zbekiston ilmi, №6.